

ПРЕПОРУКЕ У ВЕЗИ СА ОЧУВАЊЕМ И ПРИСТУПОМ ДОКУМЕНТАРНОЈ БАШТИНИ, УКЉУЧУЈУЋИ И ОНУ У ДИГИТАЛНОМ ОБЛИКУ

УВОД

Општа конференција Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу, одржана у Паризу од 3. до 18. новембра 2015.год., на свом 38. засједању,

Узимајући у обзир да документи произведени и сачувани током времена, у свим својим аналогним и дигиталним облицима кроз вријеме и простор, представљају примарно средство стварања и изражавања знања, утичући на сва подручја цивилизације човјечанства и његов даљњи напредак,

такође узимајући у обзир да документарна баштина биљежи одвијање људских мисли и догађаја, еволуцију језика, култура, народа и њиховог разумијевања свијета,

наглашавајући важност документарне баштине за промовисање размјене знања за више разумијевања и дијалога, како би се промовисао мир и поштовање слободе, демократије, људских права и достојанства,

констатујући да еволуција документарне баштине омогућује интеркултурално образовање и лично оплемењивање, научни и технолошки напредак те је кључни ресурс за развој,

узимајући истовремено у обзир да очување и дугорочна доступност документарне баштине подупиरे основне слободе мишљења, изражавања и информисања као људских права,

такође узимајући у обзир да универзални приступ документарној баштини мора поштовати и легитимне интересе носиоца права и јавни интерес за њено очување и доступност,

препознајући да аспекти историје и културе који постоје у облику документарне баштине можда неће бити лако доступни,

такође препознајући да су током времена знатни дијелови документарне баштине нестали због природних или људских катастрофа или су постали недоступни због брзих технолошких промјена, те **наглашавајући** да непостојање закона спречава меморијалне установе да се супротставе неповратном губитку и осиромашењу те баштине,

подсјећајући да је, као одговор на овај изазов, УНЕСКО 1992. године успоставио програм Меморија свијета како би подигао свијест и заштитио свјетску документарну баштину те осигурао њезину универзалну и трајну доступност,

узимајући у обзир брзи развој технологије и изазов успостављања модела и процеса за очување објеката дигиталне баштине, укључујући оне сложене, као што су мултимедијска дјела, интерактивна хипермедија, интернетски дијалози и динамички објекти података из сложених система, мобилни садржај и будући формати у настајању,

такође узимајући у обзир инструменте за постављање међународних стандарда и друге релевантне уговоре и изјаве, како је наведено у Додатку,

имајући на уму потребу да државе, заједнице и појединци предузимају одговарајуће мјере за заштиту, очување, доступност и повећање вриједности документарне баштине,

одлучивши на свом 37. засједању да би ово питање требало бити предмет Препоруке државама чланицама, усваја, овог 17. новембра 2015.године, ову препоруку:

ДЕФИНИЦИЈЕ

За потребе ове Препоруке, **документ** је објекат који садржи аналогни или дигитални информацијски *садржај* и *носач* на којем се налази. Може се сачувати и обично се може премјестити. Садржај се може састојати од знакова или кодова (као што је текст), слика (статичне или покретне) и звукова који се могу копирати или премјестити. Носач може имати важне естетске, културне или техничке квалитете. Однос између садржаја и носача може варирати од случајног до интегралног.

Документарна баштина обухвата оне појединачне документе – или групе докумената – од значајне и трајне вриједности за заједницу, културу, државу или човјечанство уопштено, а чије би пропадање или губитак значило штетно осиромашење. Значај ове баштине може постати јасан тек с временом. Свјетска документарна баштина од глобалне је важности и представља одговорност за свакога те би је требало у потпуности очувати и заштитити за свакога, уз дужно поштовање и признавање културних обичаја и пракси. Свима би требала бити трајно доступна и несметано поновно коришћена. Пружа средства за разумијевање друштвене, политичке, колективне као и личне историје. Може помоћи у доброг управљања и одрживог развоја. За сваку државу, њено документарно наслеђе одражава њено сјећање и идентитет, те тако доприноси одређивању њеног мјеста у глобалној заједници.

Меморијалне установе могу укључивати, али нису ограничене на архиве, библиотеке, музеје и друге образовне, културне и истраживачке организације.

1. ИДЕНТИФИКАЦИЈА ДОКУМЕНТАРНЕ БАШТИНЕ

- 1.1 Државе чланице се подстичу да подрже своје меморијалне установе у успостављању политике одабира, прикупљања и очувања истраживањем и савјетовањем, вођене међународно успостављеним и дефинисаним стандардима који се односе на документарну баштину на њиховим територијама. Документима, фондовима и збиркама треба управљати на начин који осигурава њихово очување и доступност током времена, те додјељује начине откривања, укључујући каталогизацију и метаподатке.
- 1.2 Меморијалне установе би требале развити политике, механизме и критеријуме за одабир, стицање и поништавање одабира документарне баштине у сарадњи са цивилним друштвом, узимајући у обзир не само кључне документе већ и њихов контекстуални материјал, укључујући друштвене медије. Критеријуми одабира морају бити недискриминишући и јасно дефинисани. Одабир такође мора бити неутрално уравнотежен с обзиром на поља знања, умјетничке изразе и историјска раздобља. Због њихове инхерентно привремене природе, одлуке које се тичу очувања дигиталних докумената можда ће морати бити донесене у тренутку стварања или прије тога.
- 1.3 Државе чланице се подстичу да идентификују специфичну документарну баштину чији је опстанак у потенцијалној или непосредној опасности и скрену на њу пажњу надлежних органа који могу подузети одговарајуће мјере очувања. Требали би подупирати и јачати своје релевантне меморијалне установе и, гдје је практично и прикладно, подстицати истраживачке заједнице и приватне власнике да се брину за властиту документарну баштину у јавном интересу. Једнако тако, јавне и приватне установе требају осигурати стручну бригу за документе које саме израђују.
- 1.4 Државе чланице требале би подстицати идентификацију и номинацију значајне документарне баштине у националне, регионалне или међународне регистре Меморије свијета као средство подизања свијести.
- 1.5 Државе чланице су позване да према потреби развију програме обуке и изградње капацитета како би се осигурала идентификација, очување и приступ документарној баштини.

2. ОЧУВАЊЕ ДОКУМЕНТАРНЕ БАШТИНЕ

- 2.1 Очување документарне баштине обухвата технике, третмане, поступке и технологије било које природе, превентивне и поправне, с циљем очувања докумената и информација садржаних у њима.

Очување је процес који је у току и захтијева управљање и аналогним и дигиталним објектима и може се побољшати знањем, технологијом и науком. Аналогне носаче треба задржати ако имају сталну вриједност као аутентични оригинали, артефакти или објекти који носе информације. У случају дигиталних докумената, дјеловање и интервенција пожељни су од тренутка стварања и стицања, како би се оптимизовало даље управљање, смањили трошкови и правилно управљало укљученим ризицима. Треба даље подстицати сарадњу између влада, меморијалних усанова и приватног сектора.
- 2.3 Принципи требају бити водећи у спровођењу мјера очувања, цјеловитости, аутентичности и поузданости. Конкретне мјере и радње требају слиједити међународно законодавство и препоруке, смјернице, најбољу праксу и стандарде које су развиле или подржале меморијалне установе. Програм Меморија свијета требао би пружити платформу за промовисање стандарда и размјену најбољих пракси.
- 2.4 Државе чланице се подстичу да развију мјере и политике за подизање свијести и изградњу капацитета као кључну компоненту очувања, укључујући промовисање истраживања, као и обуку стручњака за документарну баштину и осигуравање објеката за то. Оне би требале обухватити најбољу праксу, постојеће и нове технологије, форензичке

вјештине и основне компетенције у релевантним учењима, науци, технологији и инжењерингу, чиме се подиже свијест о хитности правовремене акције очувања у окружењу које се стално мијења.

- Постојање могућих легитимних ограничења приступа било којем дијелу документарне баштине не би требало спријечити или ограничити могућност меморијалних установа да подузму радње за очување. Државе чланице се позивају да узму у обзир ово разматрање током спровођења ове препоруке и кроз ажурирање свог релевантног домаћег законодавства.
- 2.5
- 2.6 Државе чланице које у својим меморијалним установама чувају збирке које потичу из других држава, или су од значаја за друге државе, подстичу се да дијеле дигиталне програме и копије такве баштине с дотичним странкама.
- 2.7 Државе чланице требале би подстицати досљедност најбоље праксе и стандарда очувања у свим меморијалним установама, укључујући управљање ризиком, као што је деградација и крађа докумената, те улагати у одговарајућу техничку инфраструктуру. То може укључивати националну координацију и дијелење задатака међу меморијалним установама, на основу њихових постојећих улога, могућности и одговорности.
- 2.8 Државе чланице се подстичу да подрже учествовање меморијалних установа у развоју међународних стандарда за очување. Државе чланице су надаље позване да подстакну меморијалне установе да се повежу с одговарајућим струковним удружењима како би побољшале и подијелиле своје техничко знање те допринијеле сталном развоју међународних стандарда.
- 2.9 Државе чланице позване су да подрже развој академских наставних планова и програма за дигитално очување, као и активности умрежавања на националном, регионалном и међународном нивоу за дјелотворније спровођење програма Меморија свијета и промовисање размјене искустава међу државама чланицама УНЕСКО-а на основу модела најбоље праксе.

3. ПРИСТУП ДОКУМЕНТАРНОЈ БАШТИНИ

- 3.1 Државе чланице се подстичу да осигурају одговарајуће законодавне оквире за меморијалне установе и осигурају њихову потребну независност у очувању и пружању приступа документарној баштини, како би се одржало повјерење јавности у обим одабраног материјала и начин на који се чува. Омогућавање приступа видљив је доказ и оправдање за јавне издатке за очување.
- 3.2 Државе чланице се позивају да промовишу и олакшају максимално инклузиван приступ и коришћење документарне баштине оснаживањем меморијалних установа да пруже тачне и ажурне каталоге и помоћ при проналажењу, правичне услуге приступа изворним документима од особе до особе, ако је потребно за истраживање, интернетске публикације и портале, електронски и дигитализовани садржај, користећи међународне стандарде најбоље праксе. Државе чланице се надаље подстичу да подрже меморијалне установе у развоју међународних стандарда за приступ и коришћење, користећи признате стандарде који подржавају интероперабилност. Кад год је то могуће, садржај треба бити структурисан, машински читљив и повезив.
- 3.3 Пuteви за пружање приступа документарној баштини умножавају се растом информацијских и комуникацијских технологија и развојем глобалних мрежа међу меморијалним установама и њиховим партнерима. Државе чланице требале би подстицати и подржавати развој програма за информисање, укључујући изложбе, путујуће презентације, радијске и телевизијске програме, публикације, потрошачке производе, *online streaming*, друштвене медије, предавања, образовне програме, посебне догађаје и дигитализацију садржаја за преузимање.
- 3.4 Програми за приступ документарној баштини могу се олакшати партнерствима, укључујући јавно-приватна партнерства. Државе чланице су позване да потичу такве аранжмане ако су одговорни и праведни.
- 3.5 Тамо гдје су ограничења приступа документарној баштини нужна ради заштите приватности, људске сигурности, сигурности, повјерљивости или из других легитимних разлога, она требају бити јасно дефинисана и наведена те морају имати ограничено трајање. Она би требала бити подржана одговарајућим националним законодавством или регулативом, укључујући механизме жалбе против таквих одлука.
- 3.6 При ажурирању или доношењу новог законодавства које утиче на приступ документарној баштини, државе чланице требале би размотрити потребу за максимизирањем таквог приступа уз поштовање легитимних интереса носиоца права. Државе чланице се подстичу да прошире овај јавни приступ на земље с којима дијеле историјску документарну баштину.
- 3.7 Државе чланице позивају се да побољшају видљивост и доступност своје документарне баштине кроз активности информисања јавности и публикације програма Меморија свијета према потреби, при чему је улагање у дигитализацију садржаја за потребе приступа сада једна од кључних компоненти. Државе чланице требале би подржати и промовисати приступ јавном домену и, гдје год је то могуће, подстицати коришћење рјешења јавног лиценцирања и отвореног приступа.

4. МЈЕРЕ ПОЛИТИКЕ

- 4.1 Државе чланице се позивају да своју документарну баштину сматрају непроцјењивим богатством и да ту перспективу примијене у националном законодавству, развојним политикама и програмима. Надаље се подстичу да препознају дугорочну потребу за новим улагањем у очување различитих врста оригинала у аналогном формату, у дигиталну инфраструктуру и вјештине те да адекватно опреме меморијалне установе.
- 4.2 У исто вријеме, у контексту својих државних политика за баштину, државе чланице се подстичу да заузму глобални поглед на потребе меморијалних усанова, ван практичности инфраструктуре, и подстичу се логична партнерства и дијелење трошкова с другим субјектима у успостављању заједничких објеката, процеса и услуга.
- 4.3 Приватне и локалне установе и појединци који посједују вриједне збирке требају јавно охрабрење и подршку, као и одговарајућу видљивост у националним директоријима.
- 4.4 Државе чланице требале би побољшати приступ документарној баштини подстицањем развоја нових облика и алата образовања и истраживања о документарној баштини и њиховој присутности у јавном домену.
- 4.5 Законодавством и политиком државе чланице се подстичу да у партиципативном приступу створе стабилно, подстицајно окружење које ће спонзоре, фондације и друге спољне стране подстакнути да пруже подршку меморијалним установама те да, заједно са њима, улажу у очување, доступност и коришћење документарне баштине у јавном интересу.
- 4.6 Државе чланице се подстичу да повремено преиспитују законе о ауторским правима и режиме обавезног примјерка како би осигурали њихову потпуну ефикасност, уз ограничења и изузетке, за очување и приступ документарној баштини у свим њеним облицима. Ефикасност би такође имала користи од јачања и усклађивања законодавства и усклађивања политика међу државама чланицама.
- 4.7 Тамо гдје очување и приступ документарној баштини захтијева коришћење софтвера или друге власничке технологије која није обухваћена изузецима од ауторских права, државе чланице се позивају да омогуће приступ власничким кодовима, кључевима и откључаним верзијама технологије на непрофитној основи.
- 4.8 Како би се олакшала оптимална размјена података, државе чланице требале би подстицати развој и коришћење међународно признатог софтвера отвореног кода и стандардизованих интерфејса за управљање дигиталном документарном баштином те тражити сарадњу програмера софтвера и хардвера приликом издвајања података и садржаја из власничких технологија. Исто тако, њихове меморијалне установе требале би тежити међународној стандардизацији и међусобној замјенивости каталошких метода и стандарда.
- 4.9 Државе чланице су позване да подрже и развију политике и иницијативе које утичу на документарну баштину, укључујући праћење статуса документарне баштине уписане у регистре Меморије свијета.
- 4.10 Државе чланице се подстичу да допринесу изградњи синергије између програма Меморије свијета и других програма баштине како би се обезбиједила даљња кохерентност дјеловања.

5. НАЦИОНАЛНА И МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА

- 5.1 С обзиром на потребу за појачањем националне и међународне сарадње и размјене, посебно кроз удруживање људских и материјалних ресурса за помоћ истраживању те заштиту и очување документарне баштине, државе чланице требале би подупирати размјену истраживачких података, публикација и информација; обуку и размјену стручног особља и опреме. Трбале би промовисати организацију састанака, студијских курсева и радних група о одређеним темама, као што су каталогизација, управљање ризиком, идентификација угрожене документарне баштине и савремена истраживања.
- 5.2 Државе чланице требале би подстицати сарадњу с међународним и регионалним струковним удружењима, установама и организацијама које се баве очувањем и приступом документарној баштини, с циљем спровођења билатералних или мултилатералних истраживачких пројеката и објављивања смјерница, политика и модела најбоље праксе.
- 5.3 Државе чланице су позване да олакшају размјену копија документарне баштине између земаља, које се односе на њихову властиту културу, заједничку историју или баштину, те друге идентификоване документарне баштине, посебно због њихове заједничке и испреплетене историје или у оквиру реконституције расутих изворних докумената, према потреби, који су били предмет рада на очувању у другој земљи. Размјена копија неће имати никаквих импликација на власништво над оригиналима.
- 5.4 Према својим најбољим могућностима, државе чланице би требале предузети све одговарајуће мјере како би заштитиле своју документарну баштину од свих људских и природних опасности којима је изложена, укључујући ризике који произлазе из оружаных сукоба. Исто тако, требале би се суздржати од радњи које би могле оштетити

документарну баштину или умањити њену вриједност или онемогућити њено ширење или коришћење, било да се она налази на територији једне државе чланице или на територији других држава.

5.5 Државе чланице се подстичу да се укључе у међународну сарадњу како би заштитиле угрожену документарну баштину дигитализацијом или другим средствима након захтјева друге државе чланице.

5.6 Државе чланице су позване да ојачају своју сарадњу с програмом Меморија свијета, путем својих меморијалних установа, оснивањем националних одбора и регистара Меморије свијета, када се то сматра прикладним.

Општа конференција препоручује да државе чланице требају примијенити горенаведене одредбе које се тичу очувања и приступа документарној баштини подузимањем било каквих законодавних или политичких мјера или других корака који би могли бити потребни, у складу с уставном праксом сваке државе, како би то ступило на снагу, унутар својих територија према начелима, мјерама и нормама наведеним у овој препоруци.

Општа конференција препоручује државама чланицама да ову препоруку представе надлежним властима и органима.

Општа конференција препоручује да је државе чланице обавијесте, до датума и на начин који она одреди, о радњама које су предузеле да спроведу ову препоруку.

ДОДАТАК

Међународни инструменти заштите елемената документарне баштине:

I УНЕСКО-ве конвенције и препоруке

Конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба (1954);

Конвенција о мјерама за забрану и спречавање недозвољеног увоза, извоза и преноса власништва над културним добрима (1970);

Конвенција о заштити свјетске културне и природне баштине (1972);

Конвенција о заштити нематеријалне културне баштине (2003);

Конвенција о заштити и промовисању разноликости културних израза (2005);

Препорука за заштиту и очување покретних слика (1980);

Препорука о промовисању и коришћењу вишејезичности и универзалног приступа кибернетичком простору (2003);

Повеља о очувању дигиталне баштине (2003).

II Декларације и други документи

Универзална декларација о архивима (2010) коју је прихватио Међународни архивски савјет (ICA), а потврдила 36. сједница Опште конференције УНЕСКО-а (2011);

Варшавска декларација: „Култура – сјећање – идентитети” (2011);

Московска декларација о очувању дигиталних информација (2011), коју је усвојила Међународна конференција „Очување дигиталних информација у информацијском друштву: проблеми и перспекти“, у организацији УНЕСКО-овог програма Информација за све (IFP);

УНЕСКО/UBC Ванкуверска декларација “Меморија свијета у дигиталном добу: дигитализација и очување” (2012);

Изјава IFLA-е (Међународне федерације библиотекарских удружења и установа) о библиотекама и интелектуалној слободи (1999).

Мататуга декларација о културним и интелектуалним правима власништва домородачких народа из 1993. год.

Декларација Уједињених нација о правима аутохтоних народа из 2007. год.

III Међународни уговори

Бернска конвенција за заштиту књижевних и умјетничких дјела (последњи пут измијењена 1979. год.)

Универзална конвенција о ауторским правима (1952);

Међународна конвенција за заштиту извођача, произвођача фонограма и организација за радиодифузију (1961).